

Dějiny Řecka I.

prednáška 10

Major temples and sanctuaries in the Greek homeland

Trophonius (Lebadea) is a son of Apollo and an early Greek oracle.

Zeus was born on Mount Dicte.

Náboženstvo

- Gréci nemali slovo pre náboženstvo, až Rimania (lat. *religio* od re-ligare, opäť spojiť), bohovia boli všadeprítomní a všemocní, súčasť života (Hérodotos), a ani teológiu

bohovia:

- sledovať aktivity ľudí
- pomáhať pri naplňovaní ich túžob
- chrániť v prípade nešťastia a choroby

smrteľníci:

- správne uctievať bohov, kult a slávnosti
- obete v chrámoch (podľa pohlavia)
- konzultovanie veštiarní pri každej významnej udalosti

- grécka roztrieštenosť na rôzne *poleis* → rovnaká roztrieštenosť aj kultov, rôzne variácie na dvanásť olympských bohov plus rôzne iné kulty (dokonca metoikovia a otroci mali aj svoje vlastné)

-----> klasický Panteón

1. Zeus – vládca Bohov a boh nebies/hromu
2. Héra – bohyňa manželstva/rodinného krbu
3. Ares – boh vojny
4. Poseidón – boh mora/zemetrasenia
5. Demeter – bohyňa obilia a plodnosti
6. Afrodité – bohyňa lásky/sexu
7. Artemis – bohyňa lovu/divej zveri
8. Dionýsios – boh vína/šialenstva
9. Apollón – boh práva a spravodlivosti/hudby a literatúry/veštenia
10. Hestia – bohyňa zeme
11. Hermés – boh cestovateľov a obchodníkov/vyslanec olympských bohov
12. Hefaistos – boh remesla/kováčov/ohňa

- chýba tam však množstvo ďalších bohov známych už od neskorej doby bronzovej, resp. z Homéra a neskorších mýtov (napríklad: Metis, Eleithea, Aténa, Hélios, Hádes, Iris, Leto, Heraklés a Hébé, všetky Múzy, uctievali sa aj staršie generácie bohov, ako napríklad Kronos a Rheia, atď.)
- dôsledok rozličných tradícií, ktoré sa formovali medzi ca. 1200 a 600 BC v rôznych častiach Grécka
- mýty o pôvode bohov (*theogoniai*), avšak neboli produkované kňazskou vrstvou, ale skôr umelcami, básnikmi, atď.
- najznámejší je od Hésioda

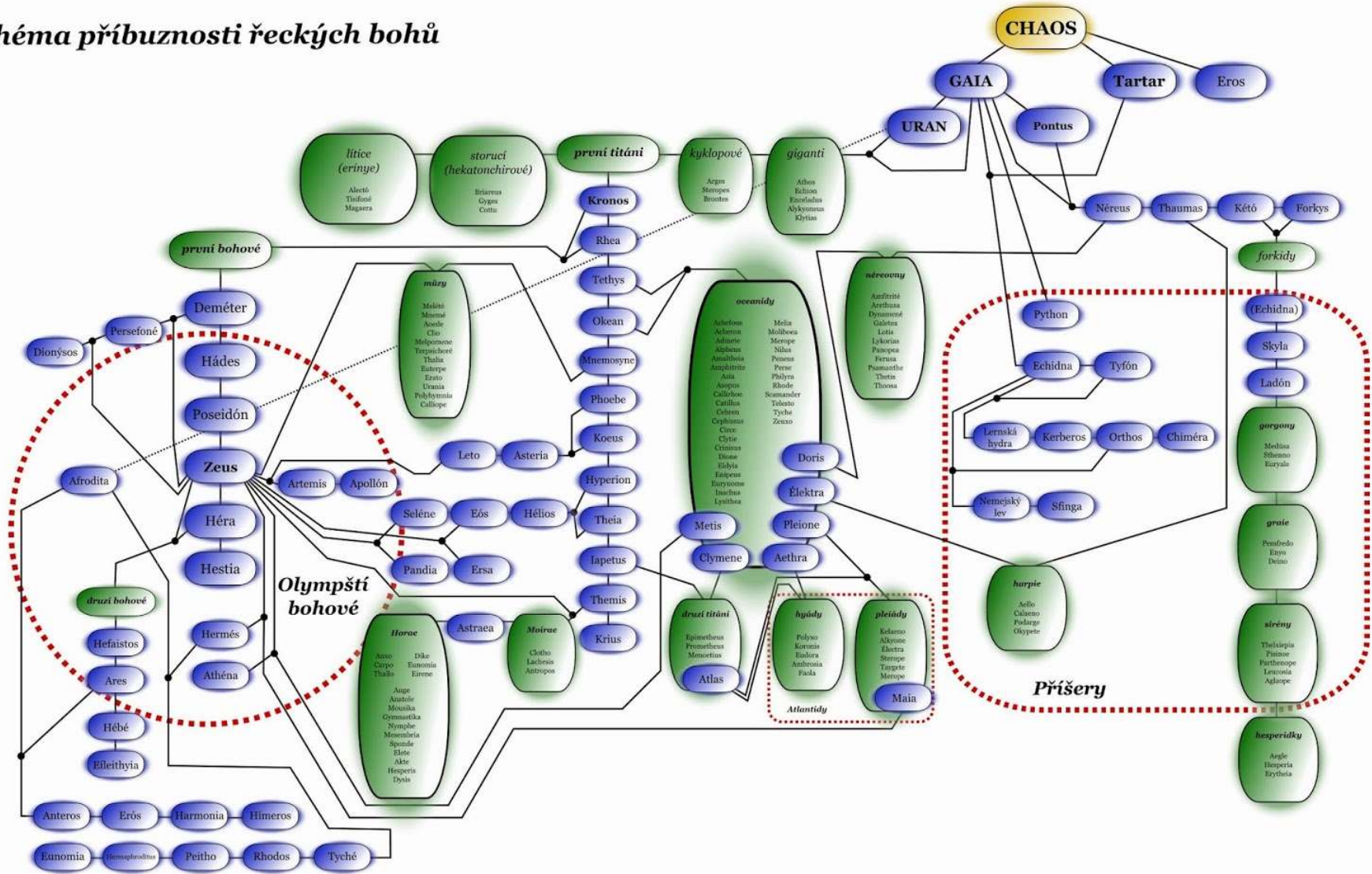
HESIODOS O PŮVODU BOHŮ (KOLEM 700 PŘ. KR.)

Z POČÁTEČNÍHO **CHAOSU** (ZEJÍCÍ PROPAST) POVSTALA **GAIA** (ZEMĚ) A **EROS**. ZEMĚ ZRODILA NEBE, **URANA** PLNÉHO HVĚZD, Z JEJICH PROPOJENÍ PŘIŠLA NA SVĚT DRUHÁ GENERACE BOHŮ TITÁNEK A TITÁNŮ (PRVNÍ BYL OKEANOS A POSLEDNÍ KRONOS), JEDNOOCÍ KYKLOPOVÉ A STORUCÍ BRATŘI. **URANOS** NENÁVIDĚL SVÉ DĚTI, **KRONOS** PROTI NĚMU POVSTAL A VYKLESTIL HO. Z URANOVY KRVE VZEŠLY BOHYNĚ POMSTY **ERINYE** (LÍTICE), Z PŘIROZENÍ, KTERÝM KRONOS MRŠTIL DO MOŘE, A Z BĚLOSTNÉ PĚNY SE ZRODILA **AFRODITA**. KRONOS SE UJAL VLÁDY, A ABY PŘEDEŠEL VZPOURĚ, SVÉ DĚTI HNED PO NAROZENÍ POŽÍRAL. MATKA **RHEIA** HO VŠAK OBELSTILA: KDYŽ SE NARODIL **ZEUS**, PODSTRČILA KRONOVI MÍSTO NĚJ V PLENÁCH ZABALENÝ VELIKÝ KÁMEN A KRONOS HO POZŘEL MÍSTO DIA. JAKMILE ZEUS VYROSTL, DONUTIL KRONA, ABY VYVRHL JEHO BRATRY A SESTRY, OSVOBODIL SVÉ STRÝCE, SPOUTANÉ URANEM, A SPOLEČNĚ PAK VE VELKÉM BOJI PORAZILI TITÁNY A SVRHLI DO PODZEMNÍCH HLUBIN TARTARU, KDE JE STŘEŽÍ STORUCÍ OBŘI. ZEUS PAK BLESKY SRAŽÍ DO TARTARU I DRAKA TYFONA A NASTOLÍ NOVÉ USPOŘÁDÁNÍ VEŠKERENSTVA. DIOVA VLÁDA (TŘETÍ GENERACE BOHŮ) JE PŘECE JEN TROCHU DEMOKRATIČTĚJŠÍ - VLÁDNE SPOLU S DALŠÍMI OLYMPSKÝMI BOHY.

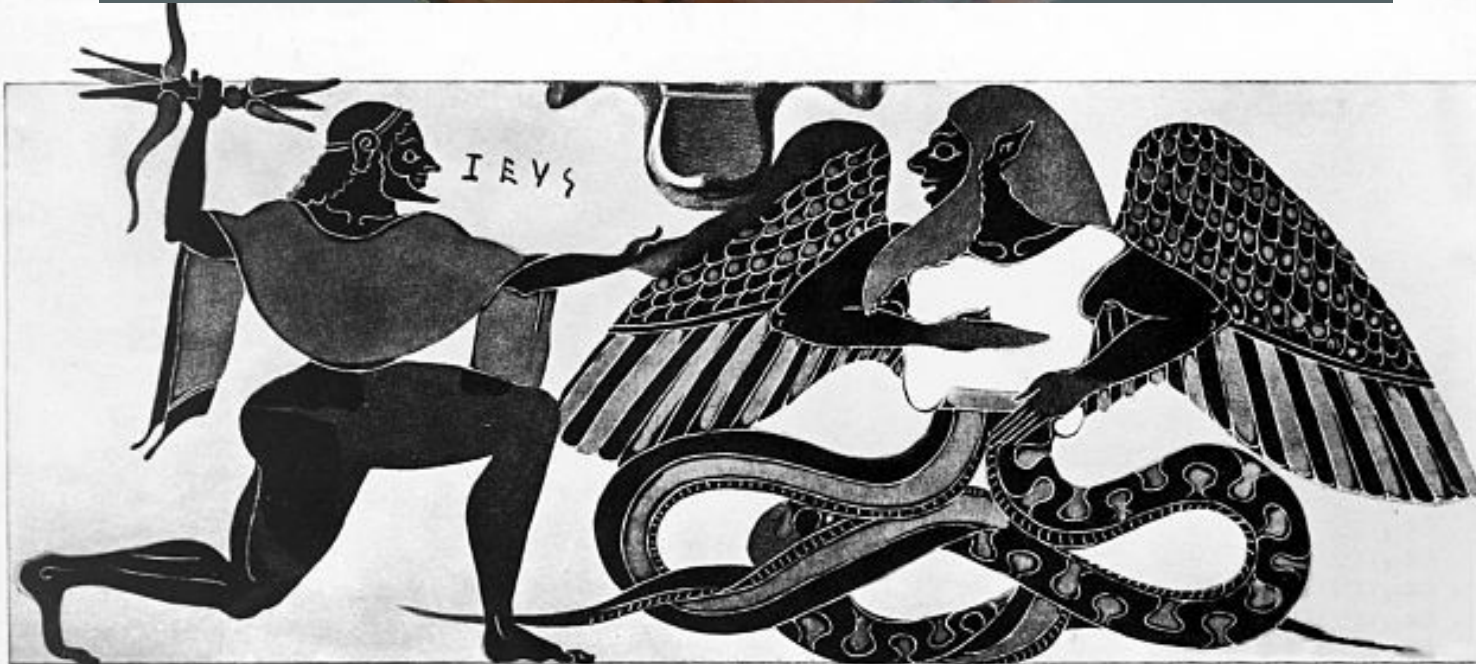
Tartaros (Ταρταρος, 2.pád Tartaru, latinsky Tartarus) mohutná propast se železnými zdmi a branami, vzniklá z prvopočátečního chaosu, nebo také bůh této propasti. Leží tak hluboko pod zemí, jak vysoko je nebe nad zemí. Železná kovadlina by ze zemského povrchu padala na její dno devět dní a nocí. Je tam třikrát větší tma než v noci na světě.

Schéma příbuznosti řeckých bohů

- prvá zmienky o počte 12 sú v príbehoch o Hermovi (ca. 500 BC), ktorý v Olympii na brehu rieky Alfeios ustanovil oltáre pre 12 bohov (6, čiže jeden pre dvoch)
- potom u básnika Pindara o Heraklovi, ktorý v Olympii obetoval dvanástim bohom pri zakladaní olympijských hier, detailnejšie u Herodota z Herakleie, ca. 400 BC (znovu 6 oltárov po dve božstvá: Zeus Olympios/Poseion, Héra/Athéna, Hermés/Apollón, Grácie/Dionýsos, Artemis/Alfeios, Kronos/Rheia)
- oltár 12 bohom v Aténach existoval vraj už od 522/521 BC
- navyše v každej gréckej obci, alebo oblasti, kde ešte Gréci neboli urbanizovaní (žili ako *ethné*), malo každé božstvo rôznu podobu, ktorá sa potom prejavovala rozličnými prívlastkami

Zeus Olympios
Zeus Meilichios

- takisto nie je zrejmé prečo je všade u Grékov Zeus uznávaný ako hlavný boh, ale Héra je uctievaná len v určitých oblastiach, podobne ako Apollón, alebo prečo niekedy majú tí to bohovia prekvapujúce kompetencie (v strednom Grécku, Lokroi, Afrodité bola bohyňou smrti na jednom lokálnom kultovom mieste, alebo Afrodité Ourania)

- takisto nie vždy a stále bol rezidenciou všetkých bohov Olymp (, ktorých je navyše v gréckom svete viacej a nie iba jeden), ale niekedy majú prívlastky ako *ouraniótés* (nebeskí), poprípade *aigléeis* (z výšin), potom sú bohovia chtónickí (*chthonioi*) sídliači na zemi alebo pod ňou, v priamom kontakte so svetom smrteľníkov

- etymológia ich mien je tiež veľmi zložitá

Zeus/Dios/*Tiwaz/Dyāuh/Jupiter/Jove – indoeurópsky boh hromu

Dionýsos (Dios synos, Diov syn?)

Semelé (Dionýsova matka) – rus. zemlja

Demeter (Dámater) matka Da?

Héra – femininum of héros, *Potnia therón* doby bronzovej? (tento titul sa ale prisudzuje aj Artemis a Aténe)

Afrodité – pôvodne fenická bohyňa Astarté (kráľovná nebies / Afrodité Ourania)

Athéna (Atháná) ?

- všetko naznačuje pôvod gréckych božstiev z rôznych zdrojov (indoeurópsky/pôvodné obyvateľstvo Grécka/blízky Východ, hlavne Feničania, atď.)

- ďalším typickým rysom je antropomorfnosť gréckych božstiev, v porovnaní s inými starovekými národmi, ktoré uctievali *de facto* tie isté prírodné sily a princípy, ale iba Gréci cítili potrebu im udeliť striktne ľudskú podobu a dať im neskôr aj ľudské motivácie a vlastnosti

- rozvoj gréckeho sochárstva

- grécke božstvá (počnúc Diom) neboli stvoriteľmi sveta, ale v ňom vládli, lebo ho dobyli na predošlých generáciách bohov (možno vzdialený odkaz na príchod indoeurópskych Grékov) a boli potomkovia neba/chaosu a zeme tak isto ako ľudia, prejavovalo sa to aj v tom, že keď vstupovali na Zem, tak iba v prevlekoch a nie vo svojej primárnej podobe

- takže kosmos/svet existoval mimo ich rámec a oni boli viazaní jeho pravidlami, nestáli nad nimi a nemohli ich zmeniť (aj najmocnejší Zeus podliehal osudu – Moira)

- to umožnilo vznik filozofie a ostatných vied, pretože ak bol svet nemenný a imúnny voči zásahom bohov, tak bolo možné ho poznávať a skúmať (porovnanie s islamom, alebo judaizmom, kde Boh stvoril svet a môže ho stvoriť znova a úplne iný, takže sa neoplatí ho skúmať, stačí jedna zjavená kniha a absolútna viera v jedinú zjavenú pravdu)

- kult a slávnosti organizovali jednotlivé *poleis* samotné, úradníci a občania volení ako kňazi, z tohto dôvodu nešlo o náboženské sviatky charakterizované vypätou zbožnosťou, ale skôr oslavy, resp. zábavy, kde občania oslávili božstvo a oddýchli si a zabavili sa

existencia rôznych náboženských spolkov, každý mestský štát mal svoje ochrانيteľské božstvo (Héra – Samos, Athéna – Atény, Apollón – Délos)

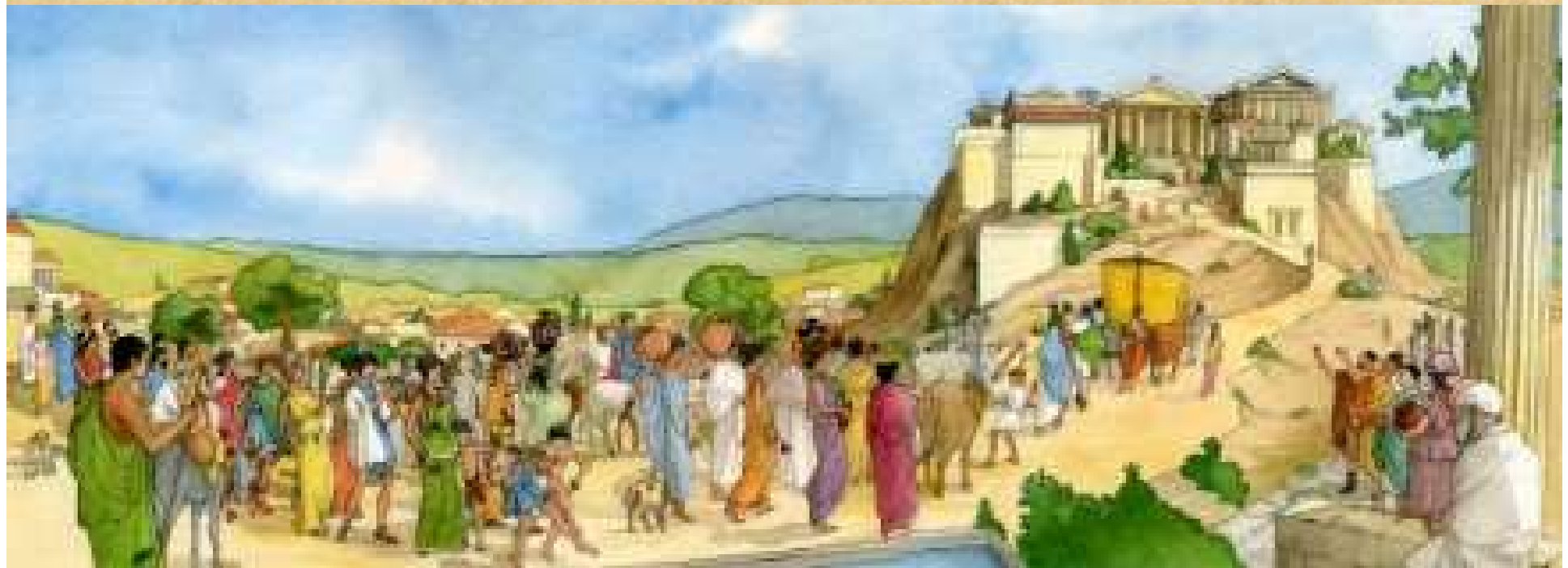
na počesť rôzne slávnosti: Panathénaje, Dionýzie, slávnosti boha Dia, Thesmoforia (Demeter)

***

Apaturia – (pôv. *amapatoria*, *omopatoria*), sviatok o spoločnom príbuzenstve, spoločný všetkým lónom (okrem Efezu a Kolofónu), v Aténach overovanie pôvodu detí aténskych občanov a ich zapisovanie do zoznamov (v tretí posledný deň, poriadané okolo prelomu októbra a novembra)

Oschoforia – festival v Aténach na počesť boha Dionýsa (na jeseň), hlavne rôzne spevy na počesť boha, spojený s vínom, ale aj iniciačné obrady (mladých mužov, preteky v behu efébov), dvaja mladí muži oblečení do ženských šiat niesli vinič so strapcami hrozna, a viedli sprievod z aténskej svätyne boha Dionýsa do chrámu Atény Skiras vo Falire (večer sa tam udial spomínaný závod), v sprievode bol zbor spievajúci oslavné piesne a za ním ženy nesúce obetiny, mýtický pôvod od hrdinu Thésea po úspešnom zavíšení jeho krétskej výpravy (7 efébov a 7 dievčat, ale 2 z nich boli tiež efébovia oblečení za dievčatá), vďaka Dionýsovi a Ariadné

Panathénaje - príklad prelínania politiky a kultu (organizované v auguste), poriadané na počesť Athény, účasť zástupcov všetkých Aténčanov, mužov, žien a detí, povolená účasť aj metoikom a cudzincom, ale iba ako divákom

- ženy plietli *peplos* pre sochu Athény, potom veľká obeť, hostina
- každé štyri roky ako Veľké Panathénaje od roku 566 BC, ešte k tomu športové hry a

hudobný festival

(súťaže v hraní na kitharu, aulos a v prednese básní)

aj závody veslíc (Athéna vraj pomáhala pri stavbe lode *Argo*)

hlavná cena olivový olej z posvätného hája 12 olív

→ mal aj politickú dimenziu, Aténčania požadovali od svojich spojencov dary pre Athénu

Dionýzie - festival na počesť boha Dionýza, prednes tragédií (pôv. iba zbor a jeden herec, postupne dvaja, traja herci a menej spevu zboru) a od 487 BC aj komédií

- boli dva druhy, vidiecke d. (*dyonisia ta kat' agrous*) v decembri
- mestské d. (*dyonisia ta en Astei*) na prelome marca a apríla, známe aj ako Veľké Dionýzie, zavedené v 6. stor. BC
- sprievod s obetami (chlieb, voda, víno, atď) a falusmi

Karneia - spartský festival na počesť boha Apollóna Karnea, v auguste, pôv. agrárny sviatok neskôr zmilitarizovaný, hlavne jeho druhá časť (život v stane, úkony na povel poľnice) tance, závody a hudobné súťaže so spevom

→ ale postupne prenikali aj iné grécke negrécke kultury, trácka bohyňa Bendis, egyptská Izis neattický boh Pan, alebo úplne nový kult Zeus Osloboditeľ (Dios Eleutherios), na počesť víťazstva pri Platajách